

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Факультет української філології
Кафедра української мови та методики навчання

**В. О. КОВАЛЬ,
К. А. МАСЛЮК**

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
Методичні рекомендації для студентів III та IV
курсів напрямку підготовки 6.020303 Філологія.
Українська мова і література

Коваль В. О., Маслюк К. А.

Методика навчання української мови: методичні рекомендації для студентів філологічних факультетів / Валентина Олександрівна Коваль, Катерина Анатоліївна Маслюк; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2018. – 100с.

Методика навчання української мови Навчально-методичні рекомендації для студентів філологічних спеціальностей

Навчально-методичні рекомендації підготовлено для студентів філологічних спеціальностей, який включає у себе програму іспиту з методики навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах, список основної навчальної літератури та джерел для конспектування, тематику практичних і лабораторних занять (основні питання, практичні завдання, схеми аналізу уроків рідної мови, необхідний матеріал для виконання певних завдань), методичні поради до кожного заняття, а також словник лінгводидактичних термінів.

Рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології (протокол №3 від 31 жовтня 2018 року).

Передмова

Модернізація системи освіти України, входження її в європейський освітній простір, активізація інноваційних процесів, впровадження різноманітних нововведень у практику функціонування вищої школи проектують підготовку вчителів нового типу, яка стає найважливішою умовою відродження всієї вітчизняної культури, її інтеграції в європейське співтовариство. Проблема підготовки педагогічних кадрів вимагає наукового переосмислення системи цінностей, формування професійно значущих якостей, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у вищому навчальному закладі.

Зростає роль учителів української мови і літератури, які глибоко усвідомлюють свої національні корені, засобами художньої словесності виховують молодих громадян України, здатні трансформувати вивчення української мови у процес становлення учнів як творчих особистостей із чітко вираженою світоглядною позицією, розвиненими високоморальними цінностями, інтелектуальними якостями, широким діапазоном емоційно-чуттєвої сфери.

Оновлена Концепція мовної освіти визначає українську мову як основну навчальну дисципліну в 5-11 класах. Нові ідеї мовної освіти полягають у формуванні національно свідомої, духовно багатої, мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно, доцільно користуватися засобами української мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо).

Поліпшення шкільного вивчення української мови висуває нові вимоги й до майбутнього вчителя-словесника, здатного виконувати такі завдання:

- виховання стійкої мотивації й свідомого прагнення до вивчення української мови;
- формування в школярів компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування, дотримуючись норм українського етикету;
- ознайомлення з мовною системою й формування на цій основі базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних і правописних

умінь і навичок; здатності учня до аналізу й оцінки мовних явищ і фактів;

•формування вмінь розрізняти, аналізувати, класифікувати мовні факти, оцінювати їх із погляду нормативності, відповідності ситуації та сфері спілкування; працювати з текстом, здійснювати пошук інформації в різноманітних джерелах, передавати її в самостійно створених висловлюваннях різних типів, стилів і жанрів;

•формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу й людства загалом.

Пріоритетною ідеєю курсу української мови в основній школі є забезпечення інтенсивного мовленнєвого та інтелектуального розвитку учнів. Володіння українською мовою, уміння спілкуватися, добиватися успіхів у процесі комунікації є тими характеристиками особистості, які здебільшого визначають досягнення людини практично в усіх галузях життя, сприяють її успішній адаптації до мінливих умов сучасного світу.

Засадничими у посібнику є окремі загальні питання методики навчання української мови в середній загальноосвітній школі (методика української мови як наука і як навчальна дисципліна; завдання, зміст, принципи, методи, прийоми навчання мови; типологія уроків), а також методики вивчення основних розділів курсу української мови (фонетики, орфоєпії, графіки, лексикології, фразеології, будови слова і словотвору, граматики, орфографії, пунктуації, розвитку комунікативних умінь учнів, стилістики й риторики (вивчення загальних відомостей про мову, удосконалення мовних умінь і навичок та культури мовлення учнів), у лекційному курсі студенти ознайомляться з найважливішими проблемами методичної науки (форми мовленнєвої діяльності, індивідуалізація і диференціація навчання мови, проблемне та інтегроване навчання, блокове компонування програмного матеріалу з мови, комп'ютеризоване навчання мови, різноманітні типи уроків та форми проведення занять: аспекти уроки, уроки з розвитку комунікативних умінь і навичок,

нестандартні уроки, факультативні заняття, спеціальні лінгвістичні курси тощо).

Опрацювання курсу методики навчання української мови допоможе вам оволодіти основними знаннями і вміннями, необхідними вчителю-словесникові. Автор сподівається, що його посібник допоможе студентам і педагогам у теоретичній підготовці та практичній роботі.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (Питання до іспиту)

1. Рідна мова – основа інтелектуального і духовного розвитку особистості.
2. Методика навчання української мови як наука і навчальна дисципліна.
3. Предмет і завдання методики навчання рідної мови.
4. Наукові основи і джерела розвитку методики навчання української мови.
5. Історичні умови зародження та розвиток мовної освіти в Україні.
6. Основні аспекти навчання рідної мови.
7. Комунікативне спрямування у навчанні рідної мови.
8. Закономірності навчання рідної мови у середній ЗОШ.
9. Формування мовленнєвих умінь і навичок учнів.
10. Зміст і принципи побудови курсу «Рідна мова» для 5–9, 10–11 класів.
11. Програми з української мови (короткий огляд).
12. Проаналізуйте чинну програму з української мови для 5–9, 10–11 класів ЗОШ (2013).
13. Підручники та посібники з української мови.
14. Лінгвістичні основи навчання мови.
15. Психологічні основи навчання рідної мови.
16. Дидактичні основи навчання рідної мови.
17. Особливості уроку рідної мови у школах нового типу.
18. Поглиблений курс рідної мови.
19. Факультативні та спеціальні курси рідної мови.
20. Поняття про методи і прийоми навчання рідної мови.
21. Урок як основна форма організації навчання мови.
22. Класифікація методів навчання рідної мови.
23. Характеристика методу усного викладу вчителем матеріалу (розповідь, пояснення, шкільна лекція) та методу бесіди.

24. Характеристика методів: спостереження учнів над мовою, метод вправ.
25. Програмоване навчання. Метод роботи з підручником.
26. Засоби навчання (дидактичний матеріал, наочність, ТЗН).
27. Індивідуалізація і диференціація навчання української мови.
28. Блокове компонування програмованого матеріалу з української мови.
29. Комп'ютеризоване навчання рідної мови.
30. Наукові основи змісту уроку мови у загальноосвітніх навчальних закладах.
31. Сучасний урок української мови.
32. Типи уроків з української мови.
33. Мета і зміст уроку. Методика визначення мети уроку.
34. Структура уроку, структурні елементи уроку (загальна характеристика).
35. Методика проведення уроків вивчення нового матеріалу та уроків формування умінь і навичок.
36. Методика проведення уроку перевірки та обліку якості засвоєних знань.
37. Методика проведення уроків аналізу контрольних робіт.
38. Методика проведення уроків узагальнення і систематизації вивченого.
39. Методика проведення уроків повторення певної теми або розділу.
40. Уроки розвитку зв'язного мовлення (загальна характеристика).
41. Методика проведення уроку навчального переказу.
42. Методика проведення уроку контрольного переказу.
43. Методика проведення уроку-переказу.
44. Методика проведення уроку навчального твору.
45. Методика проведення уроку підготовки до контрольного твору.
46. Методика уроку проведення контрольного твору.
47. Особливості методики проведення нестандартних уроків мови.
48. Планування програмного матеріалу з української мови. Види планування.
49. Методика вивчення фонетики в середній ЗОШ (зміст розділу, завдання).
50. Методи і прийоми вивчення орфоєпії і графіки, формування орфоєпічних умінь і навичок.

51. Методика вивчення лексики і фразеології в середній ЗОШ.
52. Словникова робота на уроках рідної мови (зміст, форми словникової роботи, словникові вправи).
53. Методика вивчення будови слова.
54. Методика вивчення словотвору.
55. Місце граматики у шкільному курсі, її пізнавальне і практичне значення.
56. Основні принципи і прийоми вивчення граматики в школі.
57. Значення, завдання, зміст і принципи вивчення частин мови в шкільному курсі рідної мови.
58. Методика вивчення синтаксису в середній ЗОШ.
59. Методика вивчення речення. Зв'язок у навчанні синтаксису і пунктуації.
60. Принципи навчання пунктуації. Методи і прийоми навчання пунктуації. Види вправ з пунктуації.
61. Місце орфографії у шкільному курсі української мови. Система вправ з орфографії.
62. Охарактеризуйте орієнтовні вимоги до усного і писемного мовлення школярів.
63. Диктанти в середній ЗОШ. Методика проведення диктантів.
64. Види вправ з пунктуації і методика їх проведення.
65. Види орфографічних вправ. Система роботи над орфографічними помилками.
66. Опрацювання стилів мовлення у 5–8 класах і 9–11 класах (прикладні стилістичних вправ).
67. Складіть план-конспект уроку вивчення нового матеріалу (на вибір – 6 клас).
68. Розробіть план-конспект уроку контрольного і творчого переказу в 11 класі.
69. Змодельуйте план-конспект уроку навчального твору-розповіді у 8 класі.
70. Розробіть план-конспект уроку формування умінь і навичок (на вибір – 5 клас).
71. Розробіть план-конспект уроку перевірки і обліку якості знань (тематична перевірка у 9 класі).
72. Розробіть план-конспект уроку аналізу контрольних робіт.
73. Складіть план-конспект уроку узагальнення і систематизації вивченого у 10 класі.
74. Розробіть план-конспект уроку повторення теми або розділу в 7 класі.

75. Розробіть план-конспект уроку навчального твору-опису зовнішності людини у 8 класі.
76. Методика і техніка виправлення помилок у контрольних диктантах, переказах, творах (на власних прикладах).
77. Система позакласної роботи з рідної мови (сценарій мовного свята).
78. Факультативні заняття. Скласти план роботи факультативних занять з української мови у 10 класі.
79. Методична робота вчителя-словесника. Скласти план роботи кабінету української мови в середній ЗОШ.
80. Використання наочності з ТЗН на уроках української мови у 5–11 класах (підготувати комплект наочності на вибір студента).
81. Методика опрацювання ділових паперів на уроках української мови в 5–11 класах (розписка, доручення, автобіографія, протокол тощо).
82. Методика вивчення загальних відомостей про мову (5–11 класи).
83. Лінгвістичний аналіз художніх текстів на уроках літератури.
84. Шляхи і засоби підвищення кваліфікації вчителів української мови.
85. Елементи риторики у 5–9 класах ЗОШ.
86. Роль інтерактивних методів у формуванні риторичної особистості школяра.
87. Підвищення інтересу до рідної мови в позааудиторний час.
88. Форми і зміст позакласної роботи.
89. Педагогічна практика студентів.
90. Роль шкільного кабінету української мови в організації позакласної роботи.

СПИСОК ОСНОВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О.М., Коваленко Л.Т. Українська мова та література. Довідник. 1700 завдань у тестовій формі. І частина. – К.: грамота, 2009. – 480 с.
2. Авраменко О.М., Коваленко Л.Т. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. II частина. – К.: грамота, 2009. – 480 с.
3. Біляев О.М. Культура мовлення учителя-словесника // Дивослово. – 1995. – № 1. – С. 37–44.
4. Біляев О.М. Сучасний урок української мови. – К.: Радянська школа, 1981. – 167 с.
5. Глазова О.П. Українська мова. Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2014.
6. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Українська мова. Академічний рівень. Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Зодіак-Еко, 2010.
7. Дика Н. Робота над граматичними (синтаксичними) помилками // Дивослово. – 2002. – № 12. – С. 40–42.
8. Дмитренко Г. Займенник (6 клас) // Урок української. – 2000. – №10. – С. 30–35.
9. Дубовик С. Застосування методики взаємного навчання на уроках української мови в школі (вивчення тем «Прислівник» і «Дієприслівник») // Українська мова і література в школі. – 2004. – №4. – С. 6–8.
10. Єрмоленко С.Є., Сичова В.Т., Жук М.Г. Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Грамота, 2014.
11. Заболотний В.В., Заболотний О.В. Українська мова: Навчальний посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. К.: Генеза, 2009. – 272 с.
12. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2010.
13. Заболотний В.В., Заболотний О.В. Українська мова. Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2014.
14. Збірник курсів за вибором і факультативів з української мови / За загальною редакцією Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2010.

побудову та є продуктом монологічного або діалогічного мовлення, вираженим в усній чи писемній формі.

Тест — завдання стандартної форми, виконання якого повинно виявити певний рівень знань, умінь і навичок, зокрема уміння слухати, сприймати і запам'ятовувати почуте (аудіювання), читати текст, від так відтворювати в усній чи писемній формі (говоріння і письмо).

Технічні засоби навчання — сучасне обладнання навчального процесу, що дає змогу впливати на зорові, слухові аналізатори учнів, реалізувати принципи наочності, емоційності в навчанні, посилювати інтерес учнів до навчання з метою підвищення ефективності навчального процесу.

Технологічний підхід до уроків української мови в школі — організоване застосування на уроках української мови комплексу педагогічних та авторських педагогічних технологій, які забезпечують формування комунікативної компетенції учнів.

Технологія уроку — система змісту, форм, методів та засобів навчання і виховання щодо конкретної триєдиної мети, яку вчитель реалізує на уроці з урахуванням технічних можливостей, учнівського потенціалу, спрямовує на досягнення певного розвитку школярів.

Типологія уроку — класифікація уроків залежно від певних ознак (навчальної мети, етапів пізнання, ступеня сформованості умінь і навичок тощо). Типи уроків розглядають як цілісну систему.

Уміння — здатність незалежно виконувати певні дії на основі набутих знань і навичок.

Усні вправи — вправи, спрямовані на формування умінь і навичок усного мовлення учнів.

ЗМІСТ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
СПИСОК ОСНОВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	9
ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ КОНСПЕКТУВАННЯ	13
МОДУЛЬ	14
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	16
МЕТОДИКА ПРАКТИЧНИХ І ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ	34
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1	57
МЕТОДИКА НАУКОВІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ЛЕКСИКИ І ФРАЗЕОЛОГІЇ	57
МЕТОДИКА СЛОВНИКИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	61
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2	62
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3	66
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 1	68
МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ	71
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4	73
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОРФОГРАФІЇ	73
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5	73
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5	75
МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ	78
ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ	82
СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ	87

Навчально-методичне видання

**В. О. КОВАЛЬ,
К. А. МАСЛЮК**

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Підписано до друку 31.10.2018. Формат 60x90 1/16

Обл.-вид. арк. 5,6. Ум. друк. арк. 6,5.

Тираж 10. Зам. № 1018.

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»

м. Умань, вул. Садова, 2 (вхід з двору)

Тел.: (04744) 3-51-33

(068) 831-94-14

e-mail: vizavisadova@gmail.com